

ШУМСЬКА Світлана Євгенівна,
викладач кафедри ділової комунікації та організаційної поведінки
Тернопільського національного економічного університету
БУЧИНСЬКА Тетяна Володимирівна,
викладач кафедри ділової комунікації та організаційної поведінки
Тернопільського національного економічного університету

ВИКОРИСТАННЯ КЕЙС-МЕТОДУ У ПРОФЕСІЙНОМУ НАВЧАННІ

Стаття присвячена проблемі пошуку нових ефективних методик фахової підготовки, формуванню всебічно розвиненої особистості, яка повинна задовольняти потреби суспільства. В статті розглянуто кейс-метод як специфічний метод навчання, що спрямований на формування різного виду вмінь та розвиток навичок, необхідних для висококваліфікованих спеціалістів.

Ключові слова: *активне навчання, метод кейсів, навички, професійне навчання.*

Зростання попиту на висококваліфікованих спеціалістів підвищує вимоги до якості професійної підготовки спеціалістів, чинить тиск на системи освіти та є сильним фактором їхніх змін та адаптації. Вирішення цієї проблеми передбачає широке використання у практиці вивчення економічних дисциплін цілої системи методів активізації навчання, що стосуватимуться всіх аспектів пізнавальної діяльності студентів і втілюватимуться через систему різноманітних методів та прийомів. На сьогоднішній день велике значення набуває використання інтерактивних методів навчання і виховання, які дають можливість підвищити ефективність навчання та якість знань, а також формувати необхідні професійні вміння майбутніх фахівців [4].

Незалежно від профілю освіти, кожна доросла людина протягом свого життя вирішує вражаючу кількість економічних питань. Наслідки цих рішень відображаються в її повсякденному житті, роботі, щоденній діяльності, участі в громадських організаціях, у соціальному аспекті, на її діяльності як суб'єкта економічних відносин. З огляду на це і на можливість якомога більше наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів, у світовій практиці відводиться важливе місце методу аналізу конкретних ситуацій (кейс-методу). Вперше цей метод активного навчання був застосований у 1910 р. при викладі управлінських дисциплін у Гарвардській бізнес-школі, яка добре відома інноваціями. В Україні даний метод став поширюватись лише у другій половині 90-х років ХХ ст., як пізнавальна акселерація у процесі вивчення природничих наук. Такий підхід логічний і характерний для емпіричної школи в управлінні, де досвіду надається більше значення, ніж науковим методам. Цей метод передбачає розгляд виробничих, управлінських та інших ситуацій, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі вивчення навчального матеріалу оскільки в основу кейс-методу покладені концепції розвитку розумових здібностей [7].

Метою даної статті є аналіз методу кейс-стаді, що розвиває найширший спектр навичок, які сприяють розвитку майбутніх фахівців, формують їхні особистісні якості і компетенції. До питань розгляду також належить основна функція даного методу, яка полягає в отриманні студентами вмінь вирішувати складні неструктуровані проблеми, які неможливо вирішити аналітичним способом; а також буде висвітлено класифікацію та типологію цього специфічного практичного методу організації навчального процесу.

Безумовно, без глибокої базової освіти й конкретно спрямованих знань використання методу аналізу ситуацій не рекомендується, оскільки кейс-стаді сприяє саме поглибленню та закріпленню знань і вмінь, що були отримані на попередніх заняттях, установленню зв'язку теорії та практики, розвитку навичок аналізу й критичного мислення, формуванню вмінь слухачів аналізувати ситуацію, робити висновки, приймати відповідні рішення, вести конкретну продуктивну діяльність у нетипових або непередбачуваних ситуаціях. Знати все неможливо, а вміти швидко реагувати на проблемне питання та вирішувати його – цілком реально. Але без глибоких теоретичних знань і наполегливого тренування працювати значно складніше. Ось чому ситуаційну методику навчання вкрай необхідно ввести у процес підготовки спеціалістів, у професійній реальності яких домінує ситуаційне знання і ситуативна діяльність, з метою надання майбутнім кваліфікованим спеціалістам певної динамічності, здатності постійно діяти результативно у нестандартних ситуаціях [6].

Метод кейсів одночасно поєднує в собі дві характеристики, які і зумовлюють можливість розвивати в студентів гнучкість мислення, адаптованість до будь-яких ситуацій, ініціативність,

самостійність у прийнятті рішень і разом з тим уміння працювати в колективі, творчий підхід до вирішення проблем. По-перше, зазвичай кейси складають на основі реальних ділових ситуацій та з досвіду людей, які мали справу з даними проблемами у сфері підприємництва. Особливі способи використання цього матеріалу у навчальному процесі, що сприяють розвиткові навичок аналізу й критичного мислення, виступають другою і не менш важливою складовою методу проблемних ситуацій. Насправді, це не просто чергове методичне нововведення, поява цього напряму пов'язана зі змінами в сучасній освіті. Сьогодні, на думку таких науковців як Гребенькова Г.В., Ковальчук Г.О., Погорєлова Т.О. та Ягоднікова В.В., практично неможливо навчати молодь старими методами, викликати пізнавальний інтерес у студентів, спрямувати їхню розумову діяльність. Знать стало так багато, професійні навички стали настільки різноманітними, що їх неможливо передати в повному обсязі в межах традиційних методів, шляхом звичної ретрансляції, позбавленої емоційності [7]. Можна сказати, що використання кейс-методики у навчанні дозволяє не лише покращити розуміння, активізувати пізнавальний інтерес, але й сприяє розвитку дослідницьких, комунікативних та творчих навичок. До того ж, даний метод спрямований не лише на засвоєння конкретних знань чи вмінь, а, до певної міри, на розвиток загального інтелектуального та комунікативного рівня як студента, так і викладача.

На думку таких фахівців, як Погорєлова Т.О. та Ягоднікова В.В., навчальні завдання кейс-методу полягають у: набутті навичок використання теоретичного матеріалу для аналізу практичних проблем менеджменту; формуванні навичок оцінювати ситуацію, вибір та організацію пошуку основної інформації; виробленні вмінь формулювати питання й запити; виробленні вмінь розробляти багатоваріантні підходи до реалізації плану дії; формуванні вмінь розробляти управлінські рішення в умовах невизначеності; формуванні навичок ясного та чіткого висловлювання і відстоювання власної позиції в різних формах: письмово, на диспуті в малих групах та у виступі перед аудиторією; формуванні вмінь самостійно приймати управлінські рішення, використовуючи інформацію групового аналізу ситуації; формуванні навичок і прийомів всебічного аналізу управлінських ситуацій, прогнозування способів розвитку ситуації; формуванні та розвитку навичок критичного мислення; формуванні вмінь і навичок конструктивної критики. Це інструмент, який дозволяє застосовувати теоретичні знання під час вирішення практичних завдань [7].

Незважаючи на те, що результати, отримані внаслідок даного інтерактивного навчання важко передбачити, перевірити та оцінити, його використання сьогодні явно лідирує під час викладання багатьох дисциплін. Це зумовлено тим, що аналіз конкретних ситуацій є специфічним практичним методом організації навчального процесу. Беззаперечним також є той факт, що кейс-стаді розвиває найширший спектр навичок, які сприятимуть розвитку майбутніх фахівців, формуватимуть їхні особистісні якості та компетенції.

За баченням таких дослідників, як Гладких І.В., Присяжнюк Ю.С. та Руденко Ю.А., кейс-метод розвиває наступні навички: аналітичні (вміння відрізнати дані від інформації, класифікувати, виділяти суттєву та несуттєву інформацію, аналізувати, представляти та добувати їх; мислити чітко й логічно), практичні (формування на практиці навичок використання теорії, методів та принципів), творчі (генерація альтернативних рішень), комунікативні (вміння вести дискусію, переконувати, використовувати наочний матеріал й інші медіа-засоби, кооперуватися в групі, захищати власну точку зору, переконувати опонентів, складати короткий та переконливий звіт), соціальні (оцінка поведінки людей, вміння слухати, підтримувати в дискусії чи аргументувати протилежні думки, контролювати себе тощо) [3].

Відповідно до основних характеристик кейсів, існує ціла низка класифікацій даного педагогічного інструменту. Вони можуть базуватися на сюжеті, часовій послідовності матеріалу, способі його представлення, суб'єкті, рівні впливу джерел, наявності додатків та об'сягу, та, навіть, етапах організації і проведення самого уроку та видах мовленнєвої діяльності. Так, наприклад, типологія П. Шеремети та Г. Каніщенка має такий вигляд: кейс, що вимагає прийняття рішення; кейс, що вимагає розробки стратегії; описовий кейс; кейс, що вимагає визначення проблеми; кейс, що вимагає використання теоретичних понять.

Відповідно до відображення матеріалу, виду отримання та обробки інформації, процесу прийняття рішення, рішення проблеми й оцінки рішення розрізняють чотири варіанти кейс-методу:

- метод навчання за допомогою ситуаційних вправ (*Case-study method*);
- метод проблемних ситуацій (*Case-problem method*);

метод ситуацій-випадків (*Case-Incident Method*);
метод визначених проблем (*Stated-problem method*).

Ще одна класифікація вирізняє такі типологічні групи кейсів:

1. Структурований кейс. Основні характеристики – мінімум інформації, оптимальне рішення.

2. Великий неструктурований кейс (40-50 сторінок). Характеризується великою кількістю детальної інформації; наявністю умов, що передують прийняттю рішення; виокремленням зайвих та необхідних умов для прийняття адекватного рішення.

3. Творчий кейс. Передбачає, що виконавець має пропонувати нові етапи розв'язання традиційної проблеми (Л. Струцька).

За способом отримання інформації вчені виокремлюють такі типології: польові – засновані на фактах реального життя; кресельні (спекулятивні) – в основі придумані автором ситуації.

За обсягом: американські (довготривалі) та західноєвропейські (короткотривалі).

За метою: ілюстративні та навчальні [2].

За рівнем складності: кейси для бакалаврів та для магістрів.

У своїй праці Ш. Бобохужаєв пропонує класифікувати кейси за такими ознаками: за ступенем новизни ситуації та методами, що використовуються; за етапами прийняття рішення, для обробки яких застосовуються конкретні ситуації.

За ієрархічними рівнями прийняття рішень (конкретна ситуація розглядається та оцінюється по-різному керівниками різного рівня).

За спеціалізацією (однакова ситуація може розглядатися з позицій різних спеціальностей по – різному).

За способом проведення занять (рольова гра, розбір пошти) [1].

Виходячи з цілей та завдань процесу навчання, В. П. Соломін виділяє такі види кейсів [5]: ті, що навчають аналізувати та оцінювати; ті, що навчають вирішувати проблему і приймати рішення; ті, що зображають проблему, її рішення та концепцію вцілому.

На думку цього професора, у вищій школі найчастіше застосовують кейси третього типу. Цей же науковець робить спробу класифікувати кейси за діючими суб'єктами кейсу: особистісні кейси, в яких діють конкретні особи: менеджери, політики, керівники; організаційно-інституційні кейси, в яких діють організації, підприємства або їх підрозділи; багатосуб'єктні кейси, які, зазвичай, включають у себе декілька діючих суб'єктів.

За наявністю сюжету кейси класифікують за такими ознаками. Із сюжетом – це ті, що розвиваються на основі вказаних і розписаних подій та включають інформацію про дії діючих осіб і організацій. Безсюжетні кейси – кейси з прихованим сюжетом, оскільки чітка сюжетна лінія може відкрити саме рішення. За формою такі кейси мають виглядати сукупності статистичних матеріалів, розрахунків та інших даних, які повинні сприяти діагностиці ситуації та відновленню сюжету.

За хронологією викладу матеріалу кейси бувають: із природною часовою хронологією подій (від минулого до майбутнього), які сприяють виявленню причинно-наслідкових зв'язків; кейси-спогади, що характеризуються «відмотуванням» часу назад: герої можуть щось згадувати, спогади можуть бути несистемні і фрагментарні, що ускладнює встановлення часового ланцюга. Аналіз такого кейсу зводиться до реконструкції ситуації та її осмислення в аспекті будь-якої пізнавальної парадигми; прогностичні кейси, які дають опис подій недавнього минулого й теперішнього та ставлять на меті спрогнозувати майбутнє і вибрати найкращий сценарій розвитку ситуації.

Деякі вчені вважають, що кейси бувають “мертві” та “живі”. До мертвих можна віднести ті кейси, що включають усю необхідну інформацію для аналізу. Щоб “оживити” кейс, необхідно викласти його таким чином, щоб спровокувати тих, хто його розв'язує на додатковий пошук інформації. Такий підхід дозволяє кейсу розвиватися і бути актуальним протягом тривалого періоду [5].

Окрім правильно підібраних видів та форм подачі кейсів, успішне розв'язання поставленого завдання потребує творчої атмосфери, яка неможлива без тісного психологічного контакту, емоційно-позитивного настрою і викладача, і студентів на співпрацю. Саме вона сприятиме максимальному розкриттю переваг обох сторін та зуміє створити сприятливу атмосферу для успішної діяльності майбутнього фахівця. Та оскільки кейс-метод найчастіше застосовується для отримання знань із дисциплін, істина яких є плюралістичною і єдиної правильної відповіді не існує, то мета навчання зразу ж міняє свій вектор від класичної схеми (оволодіння готовими знаннями) до орієнтації в проблемній сфері (власне активне напрацювання). Таким чином, особливість навчання за

допомогою кейс-методу полягає у тому, що кожен учасник пропонує свої варіанти відповіді, виходячи зі своїх знань, інтуїції та практичного досвіду, і ці відповіді можуть конкурувати лише за рівнем істинності.

Аналіз фахової методичної літератури з досліджуваної проблеми дозволяє зробити висновок, що навчання студентів за допомогою застосування кейс-методу дає змогу стимулювати індивідуальну активність студентів, формувати позитивну мотивацію до навчання, зменшує кількість «пасивних» і невпевнених у собі студентів, а також забезпечує високу ефективність навчання й розвитку майбутніх фахівців. В свою чергу, із упровадженням у навчальний процес методу аналізу конкретних ситуацій, вчителі та викладачі отримують можливість самовдосконалюватись, по-іншому мислити й оновлювати власний творчий потенціал без особливих матеріальних та часових затрат. Внаслідок використання кейс-методу викладачі вищих навчальних закладів не просто передають знання, як під час традиційних методів навчання, а вчать здатності справлятися з унікальними і нестандартними ситуаціями, зосереджуючи свою увагу на навичках аналізу та прийняття рішення.

Підсумовуючи все викладене вище, зазначимо, що доцільність використання методу ситуаційного навчання при професійному навчанні студентів вищих навчальних закладів не має сумніву. Тому вважаємо, що результатом подальших наукових розвідок у даній галузі повинні стати створення та обґрунтування конкретних кейсів для підвищення ефективності формування культури професійного спілкування студентів.

Список використаної літератури

1. Бобохужаев Ш. И., Юлдашев З. Ю. Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования. / Ш. И. Бобохужаев, З. Ю. Юлдашев. – Ташкент, 2006. – 88 с.
2. Бронник Л. В. Самоорганизация концепта в дискурсе: кейс-стади. [Електронний ресурс]: Режим доступу: teoria-practica.ru/-1-2011/filologiya/bronnik.pdf
3. Гладких И.В. Разработка учебных кейсов : методические рекомендации для преподавателей бизнес-дисциплин / И. В. Гладких. С.-Петербург. гос. ун-т. Высш. шк. менеджмента. - 5-е изд., испр. и доп. - СПб. : Изд-во Высш. шк. менеджмента, 2010. - 96 с.
4. Ковальчук Г. О. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. — Вид. 2-ге, доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 298 с.
5. Панфилова А.П., Громова Л.А., Богачек И.А., Абчук В.А. Основы менеджмента. Полное руководство по кейс-технологиям / Под ред. проф. Соломина В.П. – СПб.: Питер, 2004
6. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейсметода / Под ред. Ю.П. Сурмина. К.: Центр инноваций и развития, 2002. — 286 с.
7. Ягоднікова В. В. Кейс-метод (Case study) як форма інтерактивного навчання майбутніх фахівців / Ягоднікова В. В. // Секція «Педагогічні науки», підсекція № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/1_NIO_2008/Pedagogica/25496.doc.htm.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Левандовська І. З.

Стаття надійшла до редакції 16.09.13.

Шумская С. Е., Бучинская Т. В. «Использование кейс-метода в профессиональном обучении».

Статья посвящена проблеме поиска новых эффективных методов профессиональной подготовки, формированию всесторонне развитой личности, которая должна удовлетворять потребности общества. В статье рассмотрен кейс-метод как специфический метод обучения, который направлен на формирование различного вида умений и развитие навыков, необходимых для высококвалифицированных специалистов.

Ключевые слова: активное обучение, метод кейсов, навыки, профессиональное обучение.

Shumska S., Buchynska T. «The usage of case-method in professional training».

The article is devoted to the problem of discovering new methods of professional training, and to the formation of a highly developed personality that corresponds to the society demands. The authors highlight the given problem and provide the detailed analysis of one of the most effective methods of situational training which is called the case-method.

According to the article, there is more than one right solution in real situations. That is why it has been proven that the main feature of case-studying method deals with the individual knowledge that is gained from life experience and even intuition. In the research it was found that knowledge perception and skills development are the result of active individual problem solving that effects the creative acquisition of professional knowledge, skills and intelligence development. The case-method is characterized as a specific practical method of the teaching process, and, as a consequence, educational tasks and abilities are focused in the developed method.

Some research literature states that professional case-method training stimulates student activity and learning motivation. Additionally, this training method improves teacher performance without extra cost. As a result, the knowledge is not only transmitted, as in the process of traditional teaching methods, but the students are taught and given a special ability to cope with the unique and unusual situations, focusing on skills of analysis and decision making.

Key words: education, active learning, the method of case studies, professional training.